

55272

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૧૬૬ ધર્મિક

પુસ્તકનું નામ જ્ઞાનીતા

વિષય ૬ - ૩

ગાંડીવ ખાલોદ્યાનમાળા (૧)

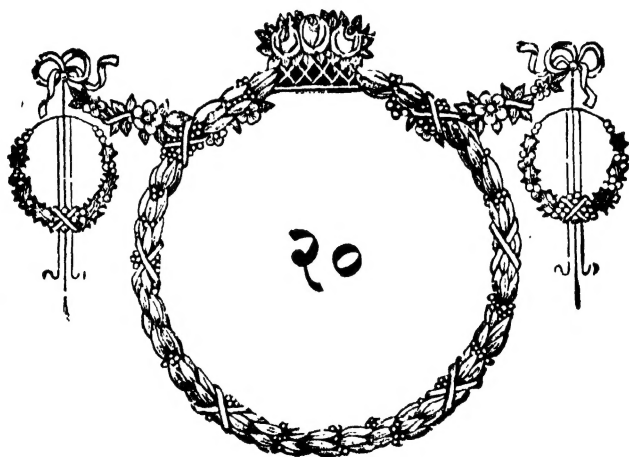
પુષ્પ:

:વીસમું

નવનીત

સંયોજક:

નટવરલાલ વીમાવાળા

પ્રગટકર્તા-

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

૧૮૦, કેળાંપીઠ

સુરત

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૫૧૬૬

૦-૩-૦

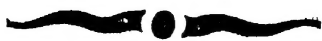
આ ચોપડી ગાંડીવ મુ-
દ્રણાલય કેળાંપીઠ સુરતમાં
છાપી નટવરલાલ વીમા-
વાળાએ ગાંડીવ સાહિત્ય
મન્દિર માટે પ્રસિદ્ધ કરીઃ
બી જી આ વૃ ત્તિ

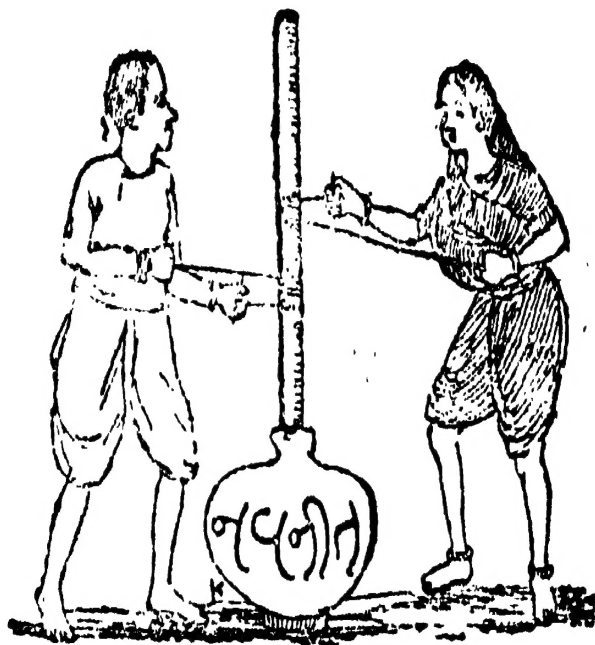
માખણ કોને ન લાવે ? માખણ સૌને લાવે.
 તેમાં સાકર ભેળી હોય ત્યારે તો એનો સ્વાદ
 ખરેખરો મળતો લાગે, ને તે કૌવત આપે,
 બુદ્ધિને તેજસ્વી બનાવે અને મનને પ્રકુલ કરે
 તે તો બુદ્ધિજ્ઞ માખણ એવી સરસ વસ્તુ છે. ધી
 કરતાં પચવામાં પણ તે હલકું હોય, દેખાવમાં
 પણ રૂપાળું લાગે. માખણ કોઈ અજબ જેવી
 વસ્તુ છે. ગુજરાતનાં બધાં બાળકો માખણ ખાતાં
 થાય તો કેવી મઝા પડે ?

આ ચોપડીનું નામ નવનીત રાખ્યું છે:
 નવનીત એટલે માખણ. એમાં પણ મનને પ્રકુલ
 કરે અને કૌવત દે એવી સામગ્રી આપવા પ્રયાસ
 કર્યો છે. એમાં બધી ખરી વાતોજ આપી છે.
 ગુજરાતનાં બાળકોને તે રચશે એવી આશા છે.

સાં ક જી યું

અજબ સોગઠાંખાળ :	૩
રાજાજીની છબી :	૬
ઘરેણાંનો શોખ ! :	૮
બીક તે કેવી હોય ? :	૧૨
ઠીંગુસ રાજાજી :	૧૩
પંડિતજીની શાંતિ ! :	૧૬
માજી અને મહારાજા :	૧૮
ઠોઠ નિશાળીયો ! :	૨૦
ભલો દીકરો :	૨૩
ડાહ્યો દીકરો :	૨૬
હીરામોતીની કીંમત :	૨૮
સોનાની ભેટ :	૩૧
અકબંધ થેલી :	૩૨
એ કેવો માણી ! :	૩૪

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

ગાંડીવ અઠવાડિક

દર યુધવારે પ્રગટ થાય છે.
તેમાં આખા ગુજરાતની ખ-
બરો, નોંધો, રમુજ અને
સાહિત્યની ચર્ચા પ્રગટ થાય
છે. લવાજમ સુરતમાં રૂપિયા
ત્રણ. બહારગામ રૂ. ૪)
પરદેશ શિલિંગ દશ.

ગાંડીવ છાપખાનું

ગયા આઠ વરસની કારકીર્દિમાં
આ છાપખાનાએ શુદ્ધ અને
સ્વચ્છ છાપકામ કરવા માટે
સારી ખ્યાતિ મેળવી છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય

મંદિરના આ વિભાગમાં તમામ
ઉત્તમ લેખકોનાં વખણાયલાં
પુસ્તકો તેમજ નિર્દોષ, રસીલી
અને બોધક કૃતિઓ મળી
શકે છે. લ્હાણી કરવા લાયક
ચોપડીઓ માટે ત્યાંજ લખો

સરનામું ૧૮૦, કેળાંપીઠ સુરત

સુરત આવો, ત્યારે
જરૂર મુલાકાત લેશો.

અનખ સોગઠાખાજી

દર એકાદશીએ માધવને ત્યાં જાગરણ થાય. અડોશીપડોશી ભેગાં મળે ને ભજન કરે. છોકરાંઓ પણ જાગે ખરાં. તેઓ સોગઠાં રમે ને મઝા કરે.

મોટી અગીયારસે એવું થયું કે અડોશીપડોશી જાત્રા ગયેલાં. જાગરણ તો ખરુંજ; પણ માધવની સાથે રમનારું કોઈ મળે નહિ. નાનાં સરખાં દુર્ગા-ખેડેન નવ વાગતાંનાં પોઢી ગયેલાં. એટલે માધવ કોની સાથે રમે ?

પણ રાતની ફરાળ થઈ ગઈ ને બા સુધાં

જમી રહી એટલે માધવ બાને કહે: બા, મને સોગઠાંબાળ આપ. મારે રમવું છે.

બા હસીને કહે: ગાંડા રે, તું રમવાનો કોની સાથે? દુર્ગા તો સૂઈ ગઈ.

માધવ કહે: તું તારે મને આપને. પછી જોજો હું કોની સાથે રમું છું તે.

બાએ તો સોગઠાં આપ્યાં ને પાસાં આપ્યાં. માધવભાઈ તો આસરીમાં ગયા. એક થાંભલા પાસે બેસી બાળ પાથરી. એક રમનાર પોતે ને બીજે રમનાર થાંભલો !

માધવભાઈ તો એક હાથે પાસા નાંખે ને પોતાની સોગઠી ખસેડે. બીજે હાથે પાસા નાંખી દાણા આવે તેમ થાંભલાની સોગઠી ખસેડે.

એમ બે ત્રણ બાળ રમ્યા. બધીમાં માધવભાઈ હારી ગયા !

માધવનાં દાદીમા બેતાં હતાં. તે બાલ્યાં: હાશ ! હાશ ! જુઓ રે ભાઈઓ ! એક માણસ કેવું કે લાકડાના થાંભલાથી ચે હાર્યું ! એક વાર,

નવનીત]

એ વાર, ત્રણ વાર!

ખીન્ને છોકરો હોય તો ખિજઈ જાય. માધવ-
ભાઈ તેવા નહોતા. તે તો બાલ્યા: આહોહોહો!

તેમાં શું થઇ ગયું? સોગઠાં હારે ને સોગઠાં જીતે! થાંભલાના દાણા સારા પડે તેથી તે જીતે ને મારા નબળા પડે તેથી હું હારું! એમાં વળી મારી આખરૂં શી ગઇ?

પણ માધવભાઈની ખુબી શી હતી? જમણે હાથ એણે થાંભલાનો રાખેલો. ડાબો હાથ પોતાનો ગણેલો. જમણે હાથ ટેવાયલો, તે તેણે દાણા સારા પડે. ડાબે હાથે કંઈ ખરાખર ન પડે.

તે વેળા માધવભાઈ દશ વરસના હતા. એ માધવભાઈ આગળ જતાં બહુ મોટા માણસ થયા. એમનું આખું નામ માધવ (મહાદેવ) ગોવિંદ રાનાડે.

૨

રાજજીની છબી !

ઘરડી ડોશી ખેતરમાં કામ કરતી'તી. ખીજાં ખેતર સૂનાં પડ્યાં હતાં. ફરતો ફરતો એક જીવાનીયો ત્યાં આવી ચઢ્યો: કેમ માજી! આજે કંઈ એકલાં? આ બધાં ખેતર તો ખાલી છે. ને તમેજ કંઈ કામમાં ગુંથાઈ ગયાં! એમ કેમ વારૂ?

માજ કહે: બધાં ખેતરવાળાઓ શહેરમાં ગયા છે, રાજાને જોવા.

તે માજ તમે ન ગયાં?—જીવાનીયે પૂછ્યું.

એ'હું'હું! એમાં મારે શું જોવું'તું? રાજામાં તે શું જોવાનું બહુ છે? આ મૂરખાઓ જોવા ગયા છે તેમનું એક દિવસનું કામ રખડશે. મારે કામ રખડાવે કેમ પાલવે? હું તો ખચરવાળ બાધ. મારે પાંચ પાંચ જીવને ખવડાવવાનું. તે હું કેમ એમ રખડતી ફરું?

જીવાનીયો હસ્યો. ગજવામાં હાથ નાંખી એક સોનાનાણું કાઢ્યું. ડોશીને આપીને કહે: માજ, આ ખીજ ખેતરવાળા આવે તેને કહેજે કે રાજા અહિં આવી તમને મળી ગયો; ને સોના પર કોતરેલી પોતાની છબી પણ યાદગીરી તરીકે આપી ગયો. દયો, રામ રામ ત્યારે.

જીવાનીયો રસ્તે પડ્યો.

એ જીવાનીયો તે ઈજ્જાંડનો રાજા: જ્યોર્જ ત્રીજો.

ધરેણીનો શોખ!

ધન્દ્રોજી કદમ સતારા જીદ્દાનો સરદાર. જેવું નામ તેવુંજ કામ. ધન્દ્રોજીને અભિમાન ખડુ. એમજ માને કે જાણે મારા જેવો કોઈ નથી! તદ્વાર ચલાવતાં તો મનેજ આવડે. મારી આગળ કોના ભાર?

ઠાઠ પણ એવોજ રાખે. પોતાના ઘોડાને પગે ચાંદીની નાળ જડાવે. લઢાઈના મેદાનમાં કે બીજે ઠેકાણે ઘોડાની નાળ નીકળી ચે જાય. પણ તે પાછી લેવાની નહિ. ધન્દ્રોજીનો હુકમજ એવો. લોકો આ નવાઈની નાળ જુએ ને મારી વાહવાહ ગાય. ખસ એજ એની ઇચ્છા.

એવામાં શાહુ મહારાજની તે તરફ પધરામણી થઈ. મહારાજે કદમની વાત સાંભળી. ખડુ અભિમાની છે. ઠાઠમાઈનો શોખીન છે. એ તો એમજ સમજે છે કે જાણે મારા જેવો બીજો કોણ ?

મહારાજે કદમને કહાવ્યું: મને મળવા

આવળે.

પછી સરદારને શું બેઠ્યે? ભાઈ તો એવા કુલાયા કે ન પૂછો વાત! બસ, મહારાજને ત્યાં તો એવા ઠાઠથી જવું કે સભા આખી બેઠજ રહે.

નોખત નગારાં તૈયાર કીધાં. હાથી ઘોડા તૈયાર કીધા. રસાલા ને લાવલશકર બધું ભેગું કર્યું. મહારાજને કહાવ્યું: આપ બીજાઓના તો નોખત નગારાં બંધ કરાવો છો. પણ હું તો તેની સાથેજ આવીશ; માટે રજા આપશો. મહારાજે રજા આપી.

એક તો કદમસાહેબ ઠાઠમાઠના શોખીન ને વળી આ તો મહારાજ પાસે જવાનું! એમણે તો પોતાના બધા સિપાઈઓને સોના રૂપાનાં કડાં ચહેરાવ્યાં. પગમાં તોડા આપ્યા. ઘોડાઓને પણ શણગાર્યા. ભાલા તલ્વારને પણ કુમતાં લગાવ્યાં. કંઈ ઠાઠ, કંઈ ઠાઠ!

પોતે પણ ખૂબ ઘરેણાં લગાવી દીધાં ને જમા પાઘડી લગાવી ઘડાકધૂમ ઘડાકધૂમ કરતા ચાલ્યા.

મહારાજને ખબર પડી કે ઇન્દ્રાણ ડાળહમા-
મથી આવે છે. એના ડાળહમામનો ખરાખર જવાબ

આપવો જોઈએ. મહારાજને સાદાઈ જ ગમે.

મહારાજે તો બરાબર જુક્તિ કીધી. દરબારમાં સૌને તદ્દન સાદે પોશાકે બોલાવ્યા. પોતે ય સાદા ઘોળાં કપડાં પહેરીને આવ્યા. પણ પોતાનું જર જવાહીર, સોના રૂપાના દાગીના ને મોતીની માળા, હીરાના હાર, કડાં, તોડા, સૌ પોતાના લંગડા કુતરાને પહેરાવ્યું. કુતરાને દરબારમાં એક બાજુએ ઉભો રાખ્યો.

કદમ સાહેબ તો ધારતા હતા કે મારા ઠાઠથી આખી સભા અંનધ જશે. શાહુ મહારાજ પણ અંખવાઈ જશે; હું કેણુ ? ઇન્દ્રાજી કદમ !

પણ દરબારમાં જતાં જ ઉંધું દેખાયું. આખા દરબારમાં સૌએ સાદા સફેદ પોશાક પહેરેલા. માત્ર લંગડો કુતરો ઠાઠમાઠથી ઉભેલો.

કદમ સાહેબ તો શરમિંદા થઈ ગયા ને નીચું ધાડ્યું. આખરે શાહુ મહારાજની માફી માંગી ને ત્યારથી ખોટો ડાળ છોડી દીધો. માણસની શોભા તેના ગુણથી વધે. તેને વળી દાગીનાની જરૂર

શી ? એ વાત સરદાર સાહેબ એવી સમજ્યા કે ઠેક જાહેરી સુધી યાદ રહી.

૪

બીક તે કેવી હોય ?

પાંચ વરસના બટુકજી દાદીમાને ઘેર ગયા'તા. ત્યાં ખાતા'તા, રમતા'તા ને મજા કરતા'તા.

એક દહાડો બટુકજી ખોવાઇ ગયા. દાદીમા તો આમ ખોળે ને તેમ ખોળે. શેરીમાં ખોળે ને બજારમાં ખોળે; પણ પ-તો લાગ્યો નહિ.

પછી કોઇ ખોલ્યું : જુઓ તો ખરા, ગામ બહાર તો બટુકજી નથી દોડી ગયા ?

દાદીમા લાકડી ટોકતાં ટોકતાં ગામને પાદર નદી તરફ વળ્યાં. નદી આવી, તો ખરેજ પેલા માથસાહેબ જ્યાં પુષ્કળ જોરથી પાણી વહેતું હતું ને ઉછળતું હતું ત્યાંજ ઉભેલા. મોજથી ઉભેલા. જરા ફિક્કર નહિ કે જરા ખડીક નહિ. મનમાં કોણ જાણે શું વિચારતા હશે ?

ડાશીમા તો આ જોઈને છકજ થઈ ગયા.
બાપરે, આ છોકરાને તે કંઈ મનમાં ખડીક છે ?
જરા તણાઈ જવાનો ભય છે ?

ડાશીમાએ પાછળથી જોઈને એને ખેંચ્યો ને
ગામ તરફ લઈ ચાલ્યાં. રસ્તે કહે: તે અલ્યા,
તને જરા ખડીકે નહિ લાગી ?

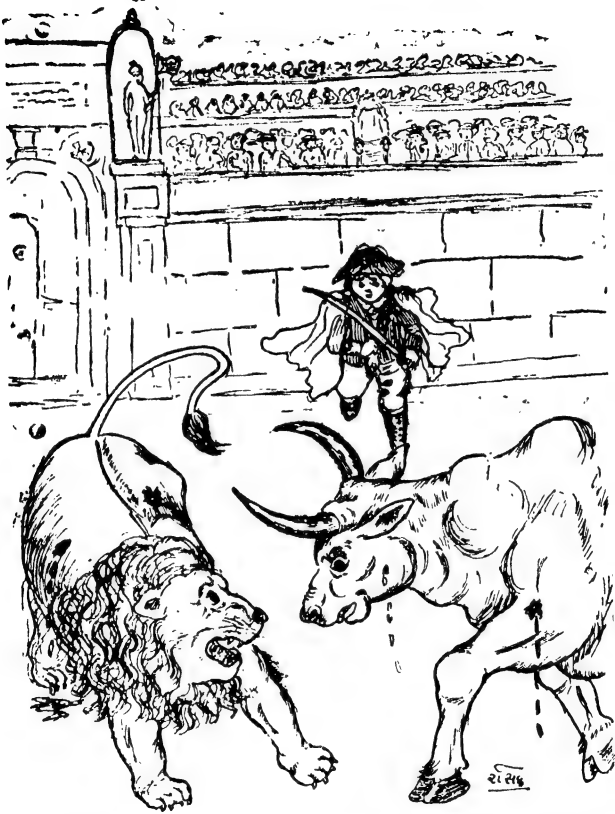
ખડીક કેવી હોય જ્યા ?-ખટુકજ બોલ્યા: મેં
હજી જોઈ નથી. મને ખતાવશો ?

એ ખટુકજએ પાછળથી આખી દુનિયામાં
નામ કાઢ્યું. એનું નામ હોરેશીયો નેલ્સન. વિલા-
યતમાં એના જેવા સેનાપતિ ખડુ નથી થયા.

૫

ડીંગુસ રાજજી

રાજજી ખડુ ઠીંગણા હતા. પણ રવભાવે
મોજલા. સૌ તેમને ઠીંગુસ રાજ કહે. દેશમાં
એમનું નામજ ઠીંગુસ રાજ પડી ગયું. દરબારીઓ
તો ગુપચૂપ એ વાતે મશ્કરી પણ કરતા ને હસતા.
રાજજીને એક દહારો ખખર પડી ગયો,

પછી એક દહાડો સાઠમારી થઈ. મોટા ચોગા-
નમાં જનવરોને લઢાવે ને આસપાસ કોટ પર
બેસીને બધા જુએ-એ સાઠમારી કહેવાય. વડોદ-

રામાં ઘણી વાર થાય છે.

રાની બળદ ને સિંહ ચોગાનમાં આવ્યા ને લઢવા લાગ્યા. દરબારીએ બધા બેતા'તા. રાજા પણ બેઠા હતા.

સિંહે બળદ પર છલંગ મારી. રાજા બોલી ઉઠ્યા: બોલો, સરદારો, કોણ આ બેને છૂટા પાડવાનું બીડું ઝડપે છે? છૂટા પાડે કે મારી નાંખે. છે કોઈની હિંમત?

બધા મુંગા બેઠી રહ્યા. રાની બળદ ને સિંહ સાથે બાથ લીડવી એટલે તો જીવનું જ બેખમ ને?

જવાબ તો કોઈનો આવતો નથી. રાજાને ચીઠ ચઢી. તલ્વાર ખેંચીને એ તો મેદાનમાં ફૂદી પડ્યા. એક ઝાટકે સિંહને માર્યો. વનનો રાજા જમીન પર તૂટી પડ્યો. બીજે ઝાટકે બળદનું માથું ઉડાવી દીધું. પાછા આવીને પોતાની ખુરશીએ બેઠા.

દરબારીએને કહે: કેમ બેયું? માણસ ઠીંગુ હોય તો શું ને ઉંચો હોય તો શું? એની બહા-

દુરીનીજ દુનિયામાં કિંમત છે. ઘાટ ગમે તે હોય.

બધા શરમાઈ ગયા.

એ રાત્રીજ ફ્રાન્સમાં થઈ ગયા; ને એમનું નામ પેપીન. બધા એમને પેપીન ઠીંગુજ કહેતા. પણ આ બન્યા પછી તે બંધ થઈ ગયું.

૬

પંડિતજની શાંતિ !

એક હતા પંડિતજ. ભારે વિદ્વાન. કંઈ કંઈ વાંચે, વિચારે ને ઘણું નવું શોધી કાઢે.

પંડિતજ પાસે એક કૂતરો હતો. તેનું નામ હીરો. હીરો બહુ લાડકો હતો. પંડિતજનો પ્યારો હતો.

પંડિતજ કંઈ લખતા હતા. કાગળીયાનો ઝુડો ટેબલ પર પડ્યો હતો. પાસે મીણખત્તી બળતી હતી. હીરાબાઈ કુદતા'તા ને રમતા'તા.

પંડિતજને ક્રોધએ બોલાવ્યા, તે બહાર ગયા. થોડી વારે પાછા આવ્યા. આવીને જુએ છે તો: હાય હાય ! મીણખત્તી ઉંધી વળેલી. કાગળીયા

સળગી ગયલા. ઘણાકની રાખોડી થયલી. થોડા હળુ જરા જરા બળતા હતા !

એ કામ કુતરાભાઈનું હતું. શાયે કારણસર ભાઈએ ટેબલ પર કુદકો માર્યો. મીણખતી ઉથલી પડી ને કાગળાયાં બળી ગયાં. કેટલું બધું નુકસાન ! પંડિતજીની વરસોની મહેનત ધૂળમાં મળી.

બીજે હોય તો કુતરાને ફટકાવી કાઢે. મારીને કાઢી મૂકે. પણ આ પંડિતજી તેવા નહોતા. તે તો બોલ્યાઃ હીરા, હીરા ! તેં આ શું કીધું ? મારી કેટલી મહેનત ધૂળ મળી ! પણ તારો શું વાંક ! તું કંઈ એ સમજે છે ?

નુકસાન તો એટલું બધું હતું કે ન પૂછે વાત. તોય પંડિતજી ગુસ્સે ન થયા. ગુસ્સે દાબી દીધો. એ પંડિતજીનું નામ સર આઘઝેક ન્યુટન. તેમણે ઘણી ઘણી શોધો કરેલી. એમના જેવા પંડિત બીજા આછાજ હશે.

૭

માજી અને મહારાજ

છુક-છુક-છુક-છુક કરતી આગગાડી ધમધમાટ સ્ટેશનમાં દોડી આવી ને ઉભી રહી. ગાડીમાં ભીડ ઘણી. સ્ટેશન પર પણ ભારે ભીડ. ગાડીમાંથી ઉતરનારને ઉતરવું મુશ્કેલ ને ચઢનારને ચઢવું મુશ્કેલ.

તેમાં બળી ધરડાંનું તો પૂછવુંજ શું ? એક ડાશીમા જેમ તેમ ઉતર્યા તો ખરાં. પણ તેમનું ભારેખમ પોટલું કેમે કયું બહાર ન નીકળે. ડાશી-માએ બહુએ ખેંચાખેંચ કરી; પણ ધરડા શરીરમાં જોર મળે નહિ ને પોટલું ખસે નહિ.

પણ ધડીયાળનો કાંટો તો ફરતોજ જતો હતો. માડી હવે બે ત્રણ મિનિટમાં ઉપડી જશે. માજીનું પોટલું નહિ ઉતરે તો ? બિચારાં માજીની શી ફજેતી ! ઘણાંક જતા આવતા ચઢતા ઉતરતા મુસાફરને તેમણે હાથે પગે લાગીને કહ્યું કે: મને કોઈ મદદ લાગો, મદદ લાગો. પણ સૌ પોતપોતાની

ધમાલમાં. કોણ ખીજનું સાંભળે ? તેમાં વળી
ધરડી ડોશીની તરફ તો જુએ પણ કોણ ?

માજને તો ચોધાર આંસુ છૂટ્યાં : અરેરે, માફં
પોટલું રહી જશે તો હું કરીશ શું ?

પણ દુખિયાંનો ખેલી કોઇ તો થાયજ. એજ
ગાડીમાં ખેતી એક રાજજ પરગામ જતા હતા.
તેમની માજ પર નજર પડી. તેમણે જોયું : વખત
ખડુ થોડો છે. ગાડી હમણાં ઉપડી જશે. પોટલું
નહિ નીકળે તો માજ બિચારાં અફળાઈ મરશે.

પોતે દોડી ગયા. પોટલું ખેંચીને ઘસડી
કાઢ્યું, નીચે ઉતાર્યું ને ઝપઝપ દોડાને ત્યાંથી
ભાગી છૂટ્યા....તે ઠેઠ પોતાના ડબ્બામાં.

ગાડી પણ છુક-છુક કરતી ઉપડી ગઈ. માજ
બિચારાં જોઈજ રહ્યા. મદદગારનો આભાર માન-
વાની ય તક તેમને ન મળી !

એ રાજજ કોણ હતા તે જાણવું છે ? એ કાસિમ-
ખજરના મહારાજ મણીન્દ્રચન્દ્ર નન્દી. ગુસ્કળા
કરીને ખંગાળા રેલ્વે પર સ્ટેશન છે. ત્યાં આ ખનેલું.

૮

ઠાઠ નિશાળીયો !

બધા એને ઠાઠ નિશાળીયો કહે. ઓ પેલો ઠાઠ ચાલ્યો ! ઓ પેલો પથરો ચાલ્યો ! કેમ ઠાઠ, પાઠ વાંચ્યા છ કે ? એમ સૌ મશ્કરી કરે.

બિચારો ઠાઠ નિશાળીયો મનમાં મુંઝાય ને મનમાં ગભરાય ! મને આવડે નહિ તે હું કંઈ શું ?

પણ ઠાઠ નિશાળીયો હતો ડાહ્યો. સ્વભાવે રાંક ને સાચાખોલો. તેથી ગુરૂજીને એ વહાલો લાગે. વાંધો એટલોજ, કે એ બહુ મહેનત કરે પણ એને વ્યાકરણમાં કશી ગમજ ના પડે ! બીજા ગોઠીયાઓ શીખી ગયા પણ એ ઠાઠ રહી ગયો.

એક દહાડો ગુરૂજી પણ ચિઢાયા : અલ્યા તું હંદગીભર આવો ઠાઠજ રહેવાનો ? આવી સહેલી બાપત પણ નહિ શીખવાનો ! અરે રામ, તારી શી વસ્ત્રે થશે ?

ઠાઠ નિશાળીયાને આ વેણ સોંસરાં લાગ્યાં. ઠાઠ નિશાળીયો તે દિવસથી ભાગીજ ગયો. બ-

જીવાળ ન આવે. ગુરૂજને પણ તેના વિના ન ગમે.
પણ જતોજ રહ્યો, એટલે શું કરે ?

પેલા ભાઈ તો પછી ભટકયાજ કરે. એક દહાડો ભટકતા રખડતા તળાવ કાંઠે આવી બેઠા. પનિહારીઓ પાણી ભરતી હતી. બીજી બાઈઓ લુગડાં ધોતી હતી. કોઈક વાસણ માંજતી હતી. થોડી વારે ઘણી ખરી બાઈઓ ચાલી ગઈ. એટલે ભાઈ સાહેબ છેક પાણી પાસે ગયા. જુઓ છે તો તળાવની પાગ પર જ્યાં બાઈઓ ઘડા મૂકતી તે પથરો સાવ ઘસાઈ ગયેલો. તેમાં છેક બાડા પડેલા. આસપાસ બધે ખરાબર, પણ ઘડા જેટલા જગામાં જ બાડો ! ઓ બાપરે ! આવા પોચા ઘડાથી તે પથરો ઘસાઈ જતો હશે ?

એક બાઈને એણે પૂછ્યું : આ પથરામાં આ બાડો શાનો ?

રોજ અમે ઘડા મૂકીએ તેનો ! અરે, પત્થર શું, ગમે તેવો ખડક પણ ઘસાઈ જાય ! રોજ રોજ ઘસારો લાગે તો !

ઠાઠ નિશાળીયો વિચારમાં પડ્યો : બધા રોજ મને પથરો પથરો કહે છે. પણ આ પથરો તો આમ

ધસાધ જાય છે ! ઘડા જેવો નરમ વસ્તુથી પણ તેને અસર પહોંચે છે, ત્યારે હું જ કેમ છેક ઠાઠ રહું ?

ગુરૂજી પાસે ભાઈ પાછા ગયા. વાત સમજાવી : મારા પથરાપણાને હું ઘસી નાંખું ત્યારેજ ખરો ! પછી એણે તો રોજ એવી મહેનત કરવા માંડી કે બધા એ ઠાઠ હતો તે પણ ભૂલી ગયા. જે વિષયમાં એ ઠાઠ હતો તે પરજ એણે ચોપડી લખી.

એ ઠાઠ નિશાળાયાનું નામ યોગદેવ. એને થઈ ગયાને સેંકડો વરસ થઈ ગયા. પણ હજીયે એનું સંસ્કૃત વ્યાકરણ વખણાય છે !

૯

ભલો દીકરો

રાજજી આફ્રીસમાં એકલા બેઠા બેઠા લખતા હતા. નોકરનું કામ પડ્યું એટલે ઘંટડી વગાડી.

એક વાર વગાડી, બે બાર વગાડી, પણ કોઈ સાંભળેજ નહિ. રાજજીએ એક નવો જીવાન નોકર રાખેલો. તે બહાર હતો ખરો, પણ પવનની

લહેરમાં ઉઘી ગયેલો. તેને ઘંટડી સંભળાય શાની ને તે ઉઠે શાનો ?

રાજજી ઉઠ્યા. ખારણું ઉઘાડી બહાર જુએ છે તો હજુરી ઉઘતો હતો. રાજજી પાસે ગયા, કે લાવ એને જગાડી કામ સોંપું.

પણ ઉઠાડવા જાય છે ત્યાં કંઈ નવાઈ દેખાઈ. હજુરીના ગજવામાં એક કાગળ હતો; અડધો અંદર ને અડધો બહાર લટકે. રાજજીને થયું: લાવ આ કાગળ જોઈએ તો ખરા. અંદર શું લખ્યું હશે ?

ધીમે રહીને કાગળ કાઢ્યો. હજુરી નિરાંતે ધારતો હતો. તેને કશી ખબર ન પડી.

રાજજીએ કાગળ વાંચ્યો. હજુરીની માથે લખેલો: દીકરા, તેં તારો પગાર મને મોકલી આપ્યો તે બહુ સારું થયું. મને અહિં મુઝવાણ હતી. તખીયત સારી ન મળે. દવાદાડના પૈસા જોઈએ. તેં દુઃખ વેઠીને પણ મને મોકલ્યા તો માફ નહીં ગયું. પ્રભુ તારું બહુ કરો.

રાજજીએ કાગળ વાંચ્યો. ધીરેથી પાછો ગજ-

વામાં સરકાવી દીધો. હળવે પગલે પોતાના ચાર-ડામાં પાછા ફર્યા. થોડું સોનાનાણું લીધું ને બહાર લાવી પેલા કાગળવાળા ગજવામાં હળવેથી ભરી દીધું. પછી પાછા ગયા.

ખૂબ ભેરથી ઘંટડો વગાડી. હંભુરી ઝખકીને જાણે ને દોડતો દોડતો અંદર ગયો.

કેમ અલ્યા, ઉંઘી ગયો'તો ? મેં કેટલી બધી વાર ઘંટડી વગાડી !

હંભુરી ગભરાયો. જવાબ શું દે ? અચાનક તેનો હાથ ગજવા પર પડ્યો. સિક્કા ખખડ્યા. વધારે ગભરાયો. સિક્કા બહાર કાઢતાં એણે તો એકદમ રડી દીધું : ઓ સાહેબ રે ! કોઈએ મને મારવા ધાર્યો છે ! આ પૈસા મારા નથી. કોઈએ મારા ગજવામાં ભરી દીધા છે ! ઓ—

રાજાજી કહે : ગભરાઈશ મા. એ તો કંઈ કુદ-રતનો ખેલ હશે. કોઈકોઈ વાર એવું જાદુ થાય છે. જા, એ નાણું તારી માને મોકલજે; ને લખજે કે રાજાજીએ પ્રણામ કહાવ્યા છે.

હજુરીનાં આંસુ ઉડા ગયાં. તેની આંખો હસી હસી રહી!

એ રાજાજીનું નામ ફેડરીક. તેઓ જર્મની પર રાજ કરતા. હજુ આખી પ્રજા એને સંભારે છે.

૧૦

ડાહ્યો દીકરો

અમીરને ત્રણ દીકરા. અમીરે મરતાં પહેલાં ત્રણેને પાસે બોલાવ્યા ને કહ્યું: બોલો ભાઈઓ, હું તમને એક સલાહ પૂછું, તેનો જવાબ દેશો ? ત્રણે બોલ્યા: પૂછો બાપુજી.

જુઓ ત્યારે. કહો, ઈશ્વરે તમને માણસને બદલે પંખી બનાવ્યા હોત તો કયું પંખી થવાનું તમને ગમત ? પહેલાં તો, મોટા, તું જવાબ દે.

મોટે છોકરે જવાબ દીધો: બાપુજી મને તો બાજ થવાનું ગમે. ઉંચે ઉંચે ઉડવાનું, ને વળી શિકાર કરવાનો. પંખીઓનો રાજાજ બાજ કની ?

વારૂ; વચલા, તારો શું વિચાર ?—બાપે પૂછ્યું. મને તો તીડ બનવાનું ગમે ! એ.....ટોળેટોળે

ફરવાનું. સૌની સાથે ગમ્મત કરવાની. તીડ થઈએ
એટલે એકલાં તો પડાયજ નહિ !

પછી એક નાનાને પૂછ્યું. નાનો કહે: બાપુજી,
મને તો ખતક થવાનું ગમે. લાંબી લાંબી ડોક. ધીરી
ધીરી ચાલ. હૈયામાં એક વિચાર આવે તે હોઠ
આવતાં આવતાં તો કેટલી વાર લાગે ! એટલામાં
તો વિચાર કેવો પાકો કરાય ! લાંબી ડોક તો
બહુજ સારી.

ઠીક. અમીર જરા વિચારમાં પડ્યો. પછી
કહે: જો રે મોટા, તને શિકાર કરવાનું મન છે.
તેથી તને ઉત્તરમાંની જાગીર આપું છું. ત્યાંના
લોકો પાકા ને જમરા છે. એટલે તારો શિકાર
ખિકાર ત્યાં નહિ ચાલે.

વચલાને હું મારો દક્ષિણમાંનો વજ્ર આપું
છું. ત્યાં તકરારી સવાલો બહુ છે. એને સલાહ
સંપથી રહેવાનું ગમે છે એટલે ત્યાંની તકરાર
મટી જશે.

ને નાના, તને તો હું કંઈજ નથી આપતો.

તું ડાહ્યો જણાય છે એટલે તારી મેળે તારો રોટલો કમાઈ લેશે. ને આગળ જતાં નામ કાઢશે; માટે જવ.

છેવટે બાપે કહ્યું હતું તેમજ થયું. છેક નાના દીકરાએ દેશમાં નામ કાઢ્યું ને વિજ્ઞાયતનો મુખ્ય કાજ થયો. એટલે એનો ઉપરી ફક્ત એક રાજાજ! એ શિવાય સૌમાં એ ઉપરી !

૧૧

હીરામોતીની કીંમત

મોટા મોટા રણમાંથી બે મુસાફર જતા હતા. બંને થાકેલા. બંને ભૂખ્યા. ખાવાનું કંઈ મળે નહિ. પીવાનું પાણી યે રણમાં ક્યાંથી લાવે ?

અધૂરામાં પૂરું બંને ભૂલા પડ્યા. રસ્તો જડે નહિ. કંઈ બાજુ જવું તે સૂઝે નહિ. શું કરવું ? ભૂખ ને તરસ તો કહે કે મારું કામ !

બંને ચાલ્યા જાય છે. એટલામાં દૂરથી એક વહેળા જેવું જણાયું. મનમાં હરખાયા: હાશ, પાણી તો મળ્યું.

પાસે જઈને જુઓ છે તો વહેજો સૂકાઈ ગયેલા.
પાણી મળે નહિ. કાદવ ખરો, પણ તેને શું કરે ?
પણ એટલામાં એકની નજર પડી—એક

મોટી કોથળો પર. વહેળાને કાંઠે એ કોથળી પડેલી હતી.

ખંનેના જીવમાં જીવ આવ્યો: હાશ, આ કોથળી મોટી દેખાય છે. ભારે પણ છે. એમાં કંઈ ખાવાનું હશે ને પાણી પણ વખતે હોય. ચાલો, સારું થયું.

કોથળી લઈને ઉપરથી હાથ લગાડી જોયો તો અંદર કંઈ ગોળ ગોળ વસ્તુ લાગી: વાહ ભાઈ! ખજુર કે ઘોર હશે એમ લાગે છે.

પણ ખોલીને જુએ છે તો અંદર તો હીરા, ને મોતી, નીલમ ને માણેક. ઝળહળ ઝળહળ થાય!

હાય રે! આ મોતી માણેકની તે શી કિંમત? તેની કિંમત કોડી જેટલીય નથી! એટલાં ઘોર કે જમરૂખ હોત તો કરોડ રૂપિયા જેટલાં વહાલાં લાગત!

બિચારા મુસાફરો રણમાં ભટકી ભટકીને મરણ પામ્યા!

૧૨

સોનાની ભેટ

રાજજીએ સિપાઈને કામ સોંપ્યું: તિબેરીએથી બે મણ સોનું લાવવાનું છે. એક ખચ્ચરને લેતો જજે.

સિપાઈ એક નાનકડું ખચ્ચર લઈ તિબેરીએ ગયો. ત્યાંથી સોનું લાદી ખચ્ચરને હાંકવા માંડ્યું. પણ ખચ્ચર અડધું માંદલું હતું. તેનાથી ખરાબર ઉંચકાય નહિ. અડધે આવ્યું ત્યાં તો સિપાઈને લાગ્યું કે હવે તો ખચ્ચરને દુઃખ દેવું ઠીક નથી. લાવ, હુંજ ઉંચકી લઉં.

એણે તો બોલે પોતે લીધો. ખચ્ચરને એમ ને એમ ચાલવા દીધું. પોતાને થાક લાગવા માંડ્યો; પણ મહેલ હવે પાસે આવતો હતો.

રાજ મહેલના ઝરૂખામાંથી જોતા હતા. ખચ્ચર ખાલી ચાલે છે. બોલે સિપાઈએ ઉંચક્યો છે. સિપાઈના થાકનો તો પારજ નથી. જેમતેમ જેમ-તેમ ચાલે છે.

સિપાઈ મહેલ પાસે મુશીબતે આવ્યા. હવે
દંચકાય એમ લાગતું નથી. માથું ભમે છે. શરીર
ભાંગી જશે એવું લાગે છે. સિપાઈએ તો બાજે
મહેલના આંગણમાંજ નાંખવા માંડ્યો.

રાજજી બોલી ઉઠ્યા: નાંખીશ મા, નાંખીશ મા!
જરાક વધારે મહેનત લે. ને લઈ જ તારે ઘેર. જ,
એ બધું તારુંજ છે !

એ રાજજી તે મહાન અલેકઝાંડર.

૧૩

અકબ'ધ થેલી

રૂશિયા મોટો દેશ છે. એનો ઘણો ભાગ વેરાન
જેવો છે. એક વેપારી એવા વેરાન ભાગમાંથી
જતો હતો.

રસ્તે એક ઝુંપડી આવી. ખેડુતની ઝુંપડી
હતી. વેપારીએ તેને ત્યાં મુકામ કીધો.

ખીજે દહાડે રહવારે તો વેપારી ચાલી નીકળ્યો.
ઘણે દૂર ગયા પછી જુએ છે તો એની સો રૂપિ-
યાથી ભરેલી થેલી ગુમ !

પાછો જઘને શું કરે ? રસ્તે પડી હોય તોયે ક્રાઈએ લઈ લીધી હોય. ને ચોરાઈ હોય તો તો પાછી મળેજ ક્યાંથી ?

ખીજ બાબુ ખેડુતનો દીકરો રસ્તામાં રમતો હતો. બાબુના ખાડામાં એણે થેલી પરત્તી બેઠી. જઘને બાપાને વાત કરી. બાપે કહ્યું: જા, એની ઉપર ઘાસની પુળીઓ ઢાંકી મૂક. જ્યારે માલિક આવશે ત્યારે પાછી લઈ જશે.

ચાર છ મહિને વેપારી એ બાબુથી પાછો જતો હતો. ખેડુતને ત્યાં મુકામ કર્યો. ખેડુતે એાજખ્યો નહિ.

વાતમાં વાત નીકળતાં વેપારીએ કહ્યું: છ મહિના પર મારી થેલી અહિં ખોવાયલી.

ખેડુતે કહ્યું: આહોહો ! એ થેલી તમારી કે ? મારા દીકરાએ બેઠી'તી. મેં એને ઢાંકી રાખવા કહ્યું હતું. બનતાં સુધી પડી રહી હશે.

બંને ઉઠીને તે બાબુ ગયા. જુએ છે તો થેલી જેમની તેમ અકબંધ પડી હતી. વેપારીના

આનંદનો પાર ન રહ્યો.

૧૪

એ કેવો માળી ?

એ બાગનો માળી હતો. બાગમાંની ઝુંપડીમાં એ રહે. એના શેઠને ત્યાં પૈસાની રેલમછેલ.

ચૈતર મહિનો બેઠો હતો. બાગના આંબામાં ફેરીએ લૂમઝૂમતી હતી. જે જુએ તેના મ્હોંમાં પાણીજ છૂટે. માળીભાઈ બાગમાંથી થોડોક કચરો સાફ કરતા હતા.

ત્યાં તો શેઠજી આવી લાગ્યા. સાથે બે ચાર ભાઈબંધ પણ ખરા. માળી દોડતો ઝુંપડીએ ગયો. ખાટલો લાવ્યો. ઢાળીને શેઠને બેસાડ્યા. ભાઈબંધો પણ બેઠા.

સૌ મળી વાતો કરે. માળી પાછો કામે વળગ્યો. એવામાં શેઠે બૂમ પાડી: ઇપ્રાહીમ ! ઇપ્રાહીમ !

માળીનું નામ ઇપ્રાહીમ હતું. ઇપ્રાહીમ દોડતો આવ્યો.

શું હુકમ છે, શેઠ ?

કેરીઆ પાકી ગઈ છે કે ?

જી, થોડા આંખા તૈયાર થઈ ગયા છે.

લાવ ત્યારે. ખાઈએ.

માળીભાઈ ગયા. એક આંખા પરથી દશખાર
કેરી પાડી લાવ્યા.

કેરી બધી ખાટી નીકળી.

શેઠ કહે: અલ્યા ઇબ્રાહીમ, આ શું? આ
તો દાંત ખટાઈ ગયા. આવી કેરી કેમ આણી ?
જા, કોઈ મીઠા આંખો પાડ ને સરસ કેરી લાવ.

માળી બિચારો વિચારમાં પડી ગયો. તે નહાલે
કે ચાલે. શેઠ કહે: કેમ અલ્યા, ઉભો કેમ? સારામાં
સારા આંખા પરથી કેરી પાડી લાવ.

પણ સાહેબ, કયા આંખાની કેરી લાવું ?

સારામાં સારા આંખાની.

સાહેબ, તમે કહો કે ફલાણા આંખાની લાવ.
મને શી રીતે ખબર પડે કે કયો આંખો સારો છે ?

શેઠ જરા ગુસ્સે થઈ બોલ્યા: તું તે માળી
છે કોણ છે ? આટલા દિવસથી ખાગમાં રહે છે

ને કયો આંખો મીઠા છે તેનું ભાન નથી ?

માળી કહે: સાહેબ, હું ક્યાંથી જાણું ? મારું કામ તો ફળઝાડની રખેવાળી કરવાનું. કેરી ખાઈ જેયા શિવાય કયો આંખો ખાટો ને કયો મીઠો તે કેમ જણાય ?

શેઠ અજયબી પામ્યા: શું બોલે છે ? તેં કદિ એક પણ ઝાડનું ફળ હજી ચાખી નથી જોયું ?

ધપ્પાહીમ કહે: ના, સાહેબ !

શેઠને નવાઈ તો લાગી. પણ તેના હરખનો ય પાર રહ્યો નહિ. ભાઈબંધને કહે: સેંકડો નોકર આવ્યા ને ગયા. પણ આવો કોઈ ન જોયો !

એ માળી ધપ્પાહીમ આદમ. એની પવિત્રતા વડે એ મુસલમાનોમાં સંત ગણાયો. આજે પણ સૌ મુસલમાનો એને યાદ કરે છે ને પૂજ્ય માને છે.

મેળવતું હોયે જો વિત્ત
ખાઓ પ્રેમે ખૂબ નવનીત

નવા યુગનાં રમકડાં

સેટ ૧ લો

૧ ટોલ્સ્ટોયની ત્રણ વાતો	૦-૫-૦	૨૬ ગધેડાનું રાજ	૦-૧-૦
૨ બકુલ	૦-૬-૦	૨૭ રમકડાંની કુકાન	૦-૧-૦
૩ બિરબલનો બન્ધુ	૦-૮-૦	૨૮ જાડુ જમરૂખ	૦-૧-૦
૪ મુરખરાજ (ટોલ્સ્ટોય)	૦-૮-૦	૨૯ મકનો મસ્તાનો	૦-૧-૬
૫ નીલમ	૦-૬-૦	૩૦ બંગાળી બિરબલ	૦-૬-૦
૬ ભીષ્મ અને યુધિષ્ઠિર	૦-૪-૦	કુલ ૮-૦-૬ ને બદલે આખો સંદ	
૭ બાળવિહાર (૧)	૦-૧૨-૦	લેનારને જાણાં રા. માં ફેરવી બાકસ સાથે.	
૮ જયબજરંગ	૦-૬-૦	પોસ્ટેજ રા. ૧૧. સ્ટેશનવાળા ગામે	
૯ વાંધોનું વન	૦-૪-૦	રેલ્વે પાર્સલ સરલું પડે.	
૧૦ જાડુ છાર	૦-૪-૦		
૧૧ બરફીપુરી	૦-૪-૦	૧ બુલબુલામણી	૦)-
૧૨ સોનાકુમારી	૦-૪-૦	૨ સવાકાની આપવીતી	૦)-
૧૩ તોફાની ડીપુડો	૦-૬-૦	૩ ખોટી ખોટી વાતો	૦
૧૪ કચુંબર	૦-૩-૦	૪ સિપાઈદાદા	૦)ના
૧૫ ધૂપસળી	૦-૪-૦	૫ ગધેડો	૦ના
૧૬ બાળવિહાર (૨)	૦-૬-૦	૬ કાલસાડકા	૦
૧૭ મોતીના દાણા	૦-૫-૦	નવી આપકીચ્છા તૈયાર થાય	
૧૮ એક હટો કૃતરો—	૦-૪-૦	મોટા બાળકો-કુમારો	૦
૧૯ કેરીનાં ભણ્યાં	૦-૩-૦	અભિજ્ઞાન	૦
૨૦ નવનીત	૦-૩-૦	અપાંડનો બેઠ	૩
૨૧ મેઘધનુષ	૦-૪-૦	પારસમણી	૨
૨૨ મિયાડ	૦-૧-૦	ગીતાંજલિ	૧
૨૩ હાથી ધમધમ આવે	૦-૧-૦	પાંડવશ્રુતનિવાસ	૦
૨૪ બાળ દાયરી	૦-૩-૦	બાંચણાં	૦
૨૫ આપકાંની અનુરાધ	૦-૪-૦	ગીતધર્મ	૦

સેટ બીજો:

